

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ. ženski pokret.

Уредник, ВЕРА ЈОВАНОВИЋ

САДРЖАЈ:

- 169 ПРОСЛАВА ЧЕТРДЕСЕТОГОДИШЊЕГ
ПРОСВЕТНОГ РАДА Г-ЋИЦЕ СТАНКЕ
ГЛИШИЋ В. Ј.
- 171 ПОЗДРАВНИ ГОВОР Лейосава Пејковић
- 172 НАШЕ НАЈСТАРИЈЕ КУЛТУРНЕ РАДНИЦЕ Љубица С. Јанковић
- 180 КЊИЖЕВНИ РАД Г-ЦЕ СТАНКЕ ГЛИШИЋ Даринка Стојановић
- 184 ГОВОР ПРЕДСЕД. УДРУЖЕЊА НАСТАВ-
НИЦА Катарина Јовичић
- 186 ЈЕДАН ДОГАЂАЈ Милева Милојевић
- 188 О НАШОЈ ЖЕНИ Радунка Анђелковић —
Чубриловић
- 204 БЕЛЕШКЕ: Прва жена скулптор код нас. —
Ајел Народног Женског Савеза. — Нов за-
кон о заштити мајере у Француској. —
Немачка женска књижара. — Један успех
америчких жена
- 206 ЕВАДНА А. Леко Аџемовић

ГВОЖЂАРСКА РАДЊА ВЕЉКОВИЋА И СТАНИЋА

БЕОГРАД

581 ТЕЛ. КРАЉ МИЛАЈА 116

КРАЉ МИЛУТИНА 28 ТЕЛ. 3104.

препоручује своје стовариште разноврсне гвожђарске робе и кухињског прибора, цене солидне.

Женски покрет излази сваког 15 у месецу (изузев јула и августа). Претплата на Женски Покрет за 1925 годину износи 50.— дин.

Претплату примају повереници, а у Београду администратор у Женском Клубу, Вука Караџића 18.

Моле се претплатници да достављају сваку промену адресе.

Ко од претплатника не прими број до 25-ог у месецу, нека га тражи накнадно од администрације.

Уредништво ЖЕНСКОГ ПОКРЕТА моли све писце које интересују феминистичка питања да му шаљу чланке, реферате и белешке, који се односе на та питања.

Рукописе треба слати на адресу: Уредништво ЖЕНСКОГ ПОКРЕТА, Београд, Вука Караџића 18.

Рукописи се не враћају.

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

СВЕСКА 5. — 15. МАЈ — ГОД. VI (1925)

0

ПРОСЛАВА ЧЕТРДЕСЕТОГОДИШЊЕГ ПРОСВЕТ- НОГ РАДА Г-ЋИЦЕ СТАНКЕ ГЛИШИЋ

На дан 12. априла ове године, Женски Покрет и Удружење Наставница Средњих и Стручних Школа, уз учешће свих женских организација, приредило је јубилеум једној од најстаријих и најзаслужнијих наших просветних раденица, г-ђици Станки Глишић, наставници II. Женске Гимназије у пензији.

Око 11 часова свечана сала Универзитета била је пуна света који се скупео да ода признање слављеници. Када је велики часовник избио 11 часова, из суседне собе појавила се седа, висока, достојанствена фигура заслужне просветне раденице. Она је корачала полако, скромно, очигледно врло узбуђена, ка златној високој фотељи, смешећи се, и климајући главом захваљујући публици на бурном поздраву. Једноставно, пришла је великом столу, полако се спустила на столицу, да би се по мало дигла и поклонила да заблагодари одушевљеном пљескању. Њене пратилице, председница Женског Покрета, г-ђа Лепосава Петковић и председница Удружења Наставница, г-ђица Катарина Јовичић заузимају место поред ње.

Прва се подиже председница Женског Покрета, г-ђа Петковић и отвара прославу својим лепим поздравним говором (који доносимо у целости).

После говора г-ђе Петковић јавља се за реч изасланик Г. Министра Просвете, Г. Тоша Радивојевић. Прилази столу и изјављује, да је Њ. В. Краљ на предлог Г. Министра Просвете благоизволео одликовати г-ђицу Станку Глишић орденом Светог Саве III. степена. Додајући неколико пригодних речи и честитајући јој, Г. Помоћник Министра Просвете, веша јој орден око врата. Г-ђица Глишићева, дубоко тронута том високом пажњом и одликовањем једва изговара реч: „Хвала“, полако се спушта на своје седиште стално захваљујући одушевљеном и дугом пљескању.

Затим добија реч г-ђица Љубица Јанковић, професор, која говори о нашим првим културним раденицама, и о животу г-ђице Станке Глишић. После тога г-ђица Даринка Стојановић, професор, упознаје нас са богатим књижевним радом г-ђице Глишићеве. (Оба говора доносимо у целости).

Г. Јеремија Живановић, председник Професорског Друштва, поздравља слављеницу у име своје организације, као одличног члана, и у име свога листа „Венац“, као вредног сарадника.

Г. Павле Поповић, ректор Универзитета, поздравља г-ђицу Станку Глишићеву у име Књижевне Задруге, чији је она сарадник, и у име Друштва за Српски Језик и Књижевност, чији је она члан. У своме говору г. професор се задржава на књижевном раду г-ђице Глишићеве. Истичући њен рад на преводној књижевности, Г. Поповић напомиње да Г. Кошутић, који одлично познаје руски језик, сматра да су преводи г-ђице Станке Глишићеве бољи од превода њенога брата Милована Глишића. Затим се нарочито задржава на савршеном чистом и лепом српском језику г-ђице Глишићеве. Сматра, да је њена улога у ширењу лепог, чистог, књижевног језика, баш у ово време, кад се на језик тако мало пажње обраћа, врло драгоцен.

Г-ђа Милојевић износи један свој доживљај као ученице г-ђице Глишићеве на часу српског језика. (И тај говор доносимо у целости).

Затим се ређају срдачни поздравни говори представница разних женских организација. У име Женског Друштва поздравља слављеницу г-ђица Драга Ђурић, у име Организације Учитељица и Забавиља г-ђа Јела Ивановић, у име Удружења Наставница г-ђица Катарина Јовичић, а у име Народног Женског Савеза г-ђица Милена Атанацковић.

Г-ђа Милка Вуловић, председница Одбора Госпођа Књегиње Љубице, поздравља са неколико топлих и срдачних речи г-ђицу Глишићеву као своју ученицу.

Најзад, једна ученица VI. разреда предаје г-ђици Глишићевој велики букет цвећа, а једна мала из II. разреда, уз своју честитку и својих другарица прилаже и једну лепу мастионицу, као успомену на најмлађе ученице, на последње ученице којима је г-ђица Глишићева предавала.

На све похвале, на све честитке, на дуготрајно плескање, на живо клицање, г-ђица Глишићева одмахивала је скромно руком као да је хтела казати: Доста, доста, престаните, молим вас. Скромна целога свога живота, она је била скромна и на свом јубилеуму.

ПОЗДРАВНИ ГОВОР

ГОСПОЋЕ И ГОСПОДО,

41 год. неуморна рада у просвети, 41 год. пресађивања најлепших дела из стране књижевности, 41 год. пуних бескрајне љубави и нежности за децу, 41 год. истинске службе народу, то је у главним контурама фрапантна појава г-ђице Станке Глишић, детета из народа, чији је цео живот текао народу.

Пролази генерација за генерацијом деце са разним способностима за науку и вољом за рад, долазе нове колегинице са разним квалификацијама и менталитетом; смењују се старешине школе са разним погледима на женин рад и права, а она, Станка Глишићева остаје увек иста, прва на дужности а последња са посла.

Питоме и благе нарави, по изгледу тиха и слаба, али у ствари, као дете из народа, била је обдарена здравом конструкцијом тела, снажном, здравом памећу и великом интелигенцијом, она долази у ред најјачих жена. Она успева да развеје заблуду како се само звучним дипломама може бити одличан раденик у школи; да разбије предрасуду како девојка не може дубоко и предано волети децу, јер их нема; да победи време јер је последње године службовања исто тако свежа и орна за рад као и прве.

Постоји међу људима крвно и духовно сродство. И као што крв није вода исто тако и душа није шимера. Госпођица Станка Глишићева својим сјајним интелектуалним радом, чистим срцем, питомом душом, светлим карактером, без и једне пегеце, оснива велику интелектуалну породицу везану сродством духа. А то сродство, ако је истинско и велико, јаче је од крвног јер није било случаја да човек занесен јаком страшћу или идејом на речи матере своје: остави све и остани самном и остане. Али је било примера да људи на речи свога учитеља, свога духовног оца: остави матер и жену и децу своју и пођи за мнош, за њим и пођу.

Г-ђица Станка Глишићева и њена велика интелектуална породица хтели нехтели, знали незнали припадају Женском Покрету, јер Женски Покрет, чији је програм да жену просвети, да јој олакша вршење њене дужности, да устане у одбрану њених права, сачињава, у ствари, једну велику интелектуалну породицу, у којој ће сви њени чланови, били уписани или не,

наћи увек похвале за успех, утехе за разочарења, подстрека за рад и одбрану од неправедних напада.

А особе, као што је г-ђица Станка Глишић долазе као претече Женског Покрета да својом појавом и радом најаве, да ће доћи борба за право жене; оне су стубови Женског Покрета јер су њих сви успеси задобијени под најтежим условима. Оне су жива аргументација на све приговоре људи, да жене не треба да имају иста права као људи.

Г-ђица Станка Глишићева није се борила за права жене ни пером ни речју већ делом.

Она се није залагала да отклони увреде нанете жени па ни њој самој. И на највећу увреду да она по својим квалификацијама не заслужује положај професора одговорила је само сузама, које нису биле пуне горчине већ жалости за слепило оних, који не виде суштину, величину и лепоту женинога рада.

Госпођици Станки Женски Покрет, који у суштини у величини и лепоти женинога рада види истинску срећу и прогрес породице и нације са највећим признањем одаје вам своју хвалу са највећим одушевљењем поздравља славље Ваше, најјачега стуба Женског Покрета, са највећим пијететом прославља истинску службу најбоље наставнице и матере велике наше интелектуалне породице.

На последњој седници Жен. Покрета донета је једногласно одлука да будете предложени на идућој годишњој скупштини за почасног члана. Честитајући Вам ово одликовање Жен. Покрета, ја Вам желим да дочекате и његову крајњу победу.

Лепосава Петковић

председница Женског Покрета

НАШЕ НАЈСТАРИЈЕ КУЛТУРНЕ РАДНИЦЕ

ГОСПОЂЕ И ГОСПОДО,

Од стране Удружења Наставница Средњих и Стручних Школа пала ми је у део част да говорим данас о раду наших првих културних жена и о животу наше најстарије просветне раднице.

Признајем да сам у великој незгоди: бојим се да ћу казати сувише мало, много мање него што би о томе имало да се каже. Јер, и ако културно делање жена тог кола коме при-

пада г-ца Глишићева, није из давне прошлости; — и ако се њихов рад пружа и до садашњости; — и ако неке од њих још активно сарађују на припремању наше боље будућности, — ипак је њихова акција за нас данашње нараштаје, својим великим делом анонимна. Тај период наше културне историје, који је обележен првим иступањем жене као јавне раднице, у вези са приликама мале кнежевине, доцније краљевине Србије, у другој половини деветнаестог века, период који заслужује да буде предмет једне озбиљне и опсежне студије, припада сувише блиској прошлости да би већ био добро проучен и објективно приказан. Осим тога, културна делатност тих наших кртица је нама данас недовољно позната и зато, што је прикривена њиховом личном скромношћу.

Данас смо се скупили да одамо признање раду и заслугама тих жена које су нам дале све што су могле дати, заборавајући често на себе, одричући се по некад и свога личнога живота. Али није довољно само рећи: Хвала вам! Ви сте нам прокрчиле пут којим идемо! Вама добрим делом дугујемо за оно што смо ми данас! — него је потребно у овој претежно себичној и лакомисленој садашњици оживети прошлост великих прегаранја и истинских напора у постављању темеља нашем културном напредовању; — потребно је указати на ову тиху али постојану и живу снагу напредних жена које су не само припремиле земљиште и омогућиле данашњој жени да се развија свестрано и потпуно, већ које су несумњиво много допринеле да се за педесет година знатно подигне наш општи културни живот.

Међутим из разлога које сам раније навела, нарочито због скромности ових наших узоритих радница, ја нисам могла и поред најбоље воље и старања, довољно да уђем у предмет. Најзад, за овако кратко време које сам имала на расположењу, не праве се велике студије. За оно, пак, што ћу изнети у најкраћим тезима, имам највише да захвалим драгоценим подацима које је, приликом педесетогодишњице Више Женске Школе, скупила и средила г-ца Косара Цветковић, дугогодишњи деловођа и један од главних стубова наше гимназије; тако исто чланцима г-це Цветковић у Гласнику Професорског Друштва, којима она успело васкрсава лепу, ведру и интимну атмосферу старе Више Женске Школе и ондашњег друштва. Читајући те ствари можемо да осетимо какву су улогу имале наше анонимне раднице, како су лепо, нарочито неколицина од њих, испуњавале свој

културни задатаk; са колико су вредноће, истрајности, духовне радозналости, савесног самоизрађивања и велике љубави према позиву ударале темељ образовању и васпитању толиких генерација нашег женског подмлатка.

Докле је ишло њихово схватање дужности, мислим да се добро може видети из околности коју ћу сада навести. Неке од њих показивале су несумњиво смисла за уметност, неке имале дара за поезију. Часописи из деведесетих година испуњени су њиховим песмама и цртежима, под псеудонимом или чак непотписаним. Па ипак, оне се нису даље израђивале у правцу своје индивидуалности, него су се старале да што корисније послуже школи, да одговоре потребама онога друштва, да испуне захтеве свога времена. Старале су се да се као наставнице што боље израде, да, као што каже г-ца Цветковић, прошире и продубе своје образовање читањем, саветовањем са професорима и другим интелектуалцима. Служиле су се у прво време писаним предавањима са Велике Школе; доцније су и саме посећивале неке курсеве на њој. Као класне наставнице, оне су обавезно присуствовале свима часовима, па су и ту по нешто добијале. Самообразовање је требало да надокнади систематско школовање, јер мало је њих могло отићи на страну да студира. Показујући јаку вољу за развијањем радећи и дању и ноћу само да би деца могле пружити што више, оне су се надметале међу собом која ће се боље изградити.

На материјалну страну нису гледале — да узгред поменем и то — било је и бесплатних помоћница. „То су биле махом госпођице из имућних и отмених кућа. Чинило им је задовољство да у школи раде, зато су у службу и улазиле. Ту радити сматрало се за част и правило је радости.“

Самоизрађивањем се успело да помоћнице, које су у почетку имале само или већим делом васпитачку улогу, постану временом предметне наставнице, снособне да спремају омладину за универзитет исто као њихове мушке колеге. Оне су у старој В. Ж. Школи, која је била прва и близу тридесет година једина државна средња школа, образовале женске нараштаје, развијале национално осећање, спремале учитељице које су, како у Старој тако и у Јужној Србији и Солуну као наставнице и управитељке много учиниле за српску децу и нашу народну мисао. Тиме се умањује слање наше деце у туђинске школе, а В. Ж. Школа, захваљујући добрим снагама које су у њој радиле, привлачи децу и из неослобођених крајева Српства. Ту су

се под рукама ових одушевљених просветних радница формирале већина напредних Српкиња, истакнутих жена у разним професијама и јавних радница у свима областима нашег социјалног хуманог, књижевног и уметничког живота.

Али наше прве наставнице нису радиле само у школи. У слободним часовима оне стижу да задовољавају и друге прешне потребе и да попуњавају осетне празнине у васпитавању омладине. Тако су са много смисла за овај посао припремале децју литературу. Колико су умеле да погоде шта треба омладини пружити, видело се одмах по томе како су њихове ствари биле примљене, тражене све више, поново издаване. Ове појаве пропраћале су оне чланцима по стручним часописима. Кад је настала потреба оне, преко својих чланака, траже отварање женске гимназије. Осим тога, пишу уџбенике, раде за позориште. У преводној нашој књижевности заузимају видно место. За своје заслуге на превођењу са француског, на упознавању нашег народа са француском књижевношћу и језиком, две наше наставнице старије генерације одликоване су од француске владе орденом *Palmes Academiques* и титулом *Officier d'Academie*. Многе хумане установе имају да захвале за свесрдну акцију појединим просветним радницама које су и саме оснивале добротворна друштва и биле њихове агилне чланице и председнице. Нарочито много учиниле су за Друштво Фонда ученица В. Ж. Школе. Кад је требало нешто за фонд урадити, нису се ничега устезале: ни спремања концерата, ни учествовања на њима, ни скупљања прилога по вароши. И Ученичка Трпеза имала је њима да захвали за свој постанак. Тако исто знамо колико је уложено труда, љубави и чистог идеализма за подизање Дома Ученица Средњих Школа.

Радећи за школу, друштво и националне потребе, те неуморне раднице одазивају се у исто време вери и цркви. Кад би оно освећено земљиште у нашем школском дворишту, на коме је некад била црквица Свете Наталије, могло да говори, имало би доста да каже шта су наставнице чиниле за цркву. Оне су биле таторке црквене и хоровађе ученичког хора. Оне су пак образовале квартет наставнички у коме је певала и г-ца Станка Глишићева. Како је то далеко од духа данашњице!

Овим је само додирнута разнострана и плодна акција наших првих културних радница. Кад би се наводила њихова имена, листа би била врло велика. Међу тим женама је било јаким, израђених и веома изразитих личности. Тако се из старе Више

Женске Школе помињу „одличне јако индивидуалне старешинске способности“ једне управитељке, отменост и такт друге, образованост треће и т. д. Ми бисмо и о личностима данашњих представница старе генерације могли да кажемо много о свакој посебице. За њих нас везују још и личне успомене из времена кад су нам оне у школи давале први постицај за рад. И кад су нас после дочекале као своје колегинице са оном истом љубављу са којом су нас на Универзитет испратиле, и кад су нам помогле са много предусретљивости да се нађемо у новој дужности, то су тренуци који ће нам остати дубоко урезани у сећању. Ми им се, са своје стране, за све то не можемо довољно одужити. У другим земљама друштво заслужним људима одаје достојно признање; ако ништа друго, оно им осигура стан за старе дане. Домови за пензионисане наставнице, ма како скромни, ипак су прибежиште и склониште. Код нас су још јубилеји једини начин да се ода некоме признање. И ми ову академију приређујемо свима нашим заслужним женама у личности најстарије од њих, у личности г-це Станке Глишићеве.

ЖИВОТ Г-ЦЕ СТАНКЕ ГЛИШИЋЕВЕ

Она оличава предану, истрајну просветну радницу, која је сав свој живот посветила школском и културном раду и кроз чије је руке прошло преко четрдесет генерација нашег женског подмлатка.

Тај живот, светао и чист, није био тако лак.

Родила се у селу Грџцу, на један сат од Ваљева. Са дубоком љубављу сећа се своје мајке и са великим пиететом говори о њеним педагошким способностима. То је била жена из народа, пореклом из Ужичког округа, без икакве школе. Кад је доведена у Градац, затекла је у новој кући малог девера и поред њега научила је да чита. Од те мајке самоуке добила је г-ца Глишићева прве појмове писмености. „Кад би наишао какав празничак, прича она, узела би ме мајка и учила да читам“. Да је само то, па би било много од једне жене са села која је претрпана најтежим пословима и која стиже само о празнику да се више посвети своје детету. Али она је учинила и нешто више: она је код своје деце пробудила љубав ка раду, жељу за даљим развијањем. То није случајно да је г-ца Глишићева доцније толико постигла у животу, и није случајно да је са својим братом, покојним Милованом Глишићем, оснивачем наше реалистичне приповетке и драматургом народног позоришта, толико дала нашем

народу. Није ни то случајно — то је баш Милован Глишић испевао, како Скерлић каже, најлепшу химну раду, ону дивну приповетку „Прва бразда“ која је нама свима добро позната. Несумњиво да се за све то има захвалити највише тој мајци и њеном благотворном утицају.

Девојчица, дакле, није остала само на ономе што је од ње научила. Она полази и у основну школу коју је свршила у Ваљеву. Тамо се, после очеве смрти, са мајком сасвим преселила. Средстава за издржавање породице није било. Ни од куда никакве помоћи! Није тешко замислити положај мајке која је тада била принуђена да ради туђе, да тка платно и ћилимове, и да на тај начин подиже своју децу. Само, није се могло дуго тако. Кад је девојчици било тринаест година, мати јој умире, изнурена напорним радом. Тада је њен брат који је у то време био студент одведе у Београд.

Породични удар и промена средине били би сами по себи довољни да створе код тринаестогодишње девојчице тешко душевно стање. Међутим, десила се још једна незгода. Једина потпога у то време, брат, напредан младић код кога су нађене забрањене књиге Светозара Марковића, буде ухапшен. Девојчица би остала готово на улици, да се о њој нису старале сусетке и другови ухапшеног брата. О распусту одведе је у село Неменикуће покојни Љуба Ковачевић. А у августу месецу исте године, када је краљ Милан био проглашен за пунолетног, пошла је у Вишу Женску Школу, пошто је претходно била положила пријамни испит. Издржавао је брат, који је био пуштен из затвора. Али зарада од кондиција је злехуда била онда као и данас. Није изостала ниједна од невоља које собом доноси оскудица: ни хладна соба, ни недовољна исхрана. Модра рука једва пише школске задатке, а кад се у постељи, испод покривача, уче лекције, треба имати врло јаку вољу и много истрајности, па све то издржати; треба имати много самодисциплине и моралне снаге па о свему поносито ћутати. И доиста, нико није знао како се код куће злопати та примерна ученица која је у школи ређала петице.

Могло би се помислити да је брат помагао сестри у спремању лекција, али није тако било. „Учио сам сâм, учи сâма!“ говорио би јој он обично. „То му је била особито паметна ствар“, каже г-ца Глишићева. И тако се она још из малена научила да ради самостално. Језике у школи није учила, јер се за то морало засебно да плаћа. Само у трећем и четвртном разреду учила је

немачки, када јој је пошло за руком да од благодејања издвоји новац за те часове.

По свршетку школе, услед турског рата од седамдесет шесте, морала је две године да чека на службу. Али није дангубила за то време. Купила је Олендорфа и почела да учи француски. Кад је најзад добила за учитељицу основне школе у Ваљево где је остала пет година, наставила је то учење. Појава младе, школоване девојке у паланци и данас значи много; у толико је више значила и била предмет пажње у оно време. Али друштво није мамило младу учитељицу, жељну знања. Она је више волела да остане код куће и да ради. Радила је и празником. Освањивала је над књигом. Своју плату највише је на књиге трошила. Набавила је, између осталог, Будманову Руску Граматику, па је сама учила и руски. А и у школи је била неуморна. Сваки ревизор је запазио и истицао у својим рефератима.

Доцније, премештена у Београд, ради шест година у Вежбаоници истом ревношћу. Остаје до два сата ноћу спремајући предавања, јер су се земљопис и историја учили на широкој основи. Успех је и ту увек био одличан. Волела је да ради у основној школи, нарочито у првом разреду. Али тадања управитељка В. Ж. Школе, покојна Миловуковица, тражи да она пређе у „институт“. Оставила јој је годину дана рока да се спреми за учитељски испит. Г-ца Глишићева је морала много да ради, јер је требало прећи сав програм од првог до шестог разреда. И успела је.

Преласком у В. Ж. Школу 1889 г. г-ца Глишићева је материјално изгубила, али се тиме њена активност није умањила. Имати по шездесет и пет ученица у разреду, бити класна, т. ј. обвезана да по цео дан проводи са децом, држати, уз то, предавања по потреби из разних предмета, значило је много.

Али и поред толиког посла, г-ца Глишић почиње и да преводи. 1890 године излази у „Отаџбини“ први њен превод са француског. То је била једна хумореска која је изишла анонимно. Часописи „Нова Искра“, Јанкова „Звезда“, „Дело“, „Домаћица“ и дубровачки књижевни лист „Срце“; затим новине „Штампа“, „Србија“, и „Трибуна“ доносе и даље њене преводе, увек анонимно. Она преводи још монологе и дијалоге за децу. Ради и за позориште. Доцније пресађује из руске литературе дела Чехова, Тургењева, Гогоља, Корољенка. Први пут се потписала 1912 године на своме преводу „Пана“ од Кнута Хамсуна.

О тим преводима говориће детаљније други говорници.

Ја хоћу да поменем још само једну ствар. Љубав ка раду задржала је г-ца Глишићева и до данас. Ма шта да ради, па било то на патриотском, хуманом, школском или књижевном пољу, даје нам увек пример крајње савесности и преданости послу.

Стара Виша Женска Школа, сада Друга Женска Гимназија, у којој је г-ца Глишићева радила преко тридесет година, не може се замислити без њене личности. Кад год се помене та школа, нама најближом асоцијацијом идеја излази пред очи слика наше добре г-це Станке како лагано, мирно и одмерено корача великим -ходником, смешећи се благо на децу. Ретко се код које наставнице може видети тај израз задовољства кад с каталогом испод руке полази на час и то душевно блаженство кад је међу ученицама, као што се то видело код г-це Глишићеве. Шта је за њу значео рад у школи показало се најбоље онда кад је пензионисана. Нико ваљда није теже примио растанак са школском децом од ње. Па и сада, мада у пензији, она се још живо интересује за своје бивше ученице и прати њихов рад. С времена на време баца поглед и на њихове писмене задатке. По некад уђе у који разред, разговара са децом, даје им савете; а некад присуствује и коме часу. Сви се радујемо кад нам она дође. Уједначена и пуна такта, то је једна од оних ретких личности према којима и ученице и колегинице и сви који је познају осећају неподељену љубав и поштовање. Присуство њено и осталих данашњих представница старије генерације даје ону лепу атмосферу нашем школском животу, оно нешто специфично што инспирише, што даје иницијативе и почета; а то не могу увек дати ни универзитетске дипломе, ни највеће титуле. Ми бисмо желеле да оне, наши узори, поживе још дуго и дуго. Ова је жеља још јача кад нам на нашим ретким професорским седељкама или на каквом школском излету г-ца Глишићева отпева, предњачећи нам и тиме, својим сетним алтом коју црквену песму или ону: „Возила се шајка, мала барка“. песму која и код млађих генерација може да изазове носталгију за старим, добрим временима. Овом жељом ја завршавам свој говор:

Живела г-ца Станка Глишићева!

Живеле све данашње представнице наших првих културних радница!

Љубица С. Јанковић, професор

КЊИЖЕВНИ РАД Г-ЋИЦЕ СТАНКЕ ГЛИШИЋ

ГОСПОЋЕ И ГОСПОДО,

Госпођица Станка Глишић је књижевна личност. Знање народнога језика и љубав да се њиме што потпуније изрази, чини се да су били јак повод да г-ђица Станка Глишић преводи. Наклоњена природном животу, логична и кратка у изразу, г-ђица Станка Глишић према тим својим особинама бира дела: „Прочитам, па ми се допадне, па преведем да и други прочита и да му се допадне. — Волим да се насмејем здравим смехом, и волим да учиним да и други може да се насмеје,“ вели г-ђица Станка Глишић.

Први њен превод била је мала хумористична ствар: *Сан* од Лудвика Алевиа, штампана 1890 године у *Отаџбини*.

Прве радове штампала је у часописима и дневним листовима: у *Отаџбини*, *Звезди*, *Искри*, *Делу*, *Српском Књижевном Гласнику*, *Венцу*; у *Штампи*, *Трибуни*, *Србији*, *Борби*.

„Ни потписивано, ни наплаћивано“. Први пут потписује *Пана* у издању књижаре Цвијановића, а први пут јој превод хоноришу Жика Протић и г. Дг. Ђока Николић.

Највише је преводила руске писце: Тургењева, Гогоља, Чехова, Потапенка и Корољенка, и француске: Мопасана и Додеа.

Од већих превода изишао је *Пан* од Кнута Хамсуна, који је прво излазио у листу *Борби*, затим одштампан у књигу 1912 године. *Прва љубав и Фауст* од Тургењева, и *Завештина* од Тургењева у *Забавнику*, Српске Књижевне Задруге, и *Дописивање* од Тургењева у Српском Књижевном Гласнику 1923 године, *Мртве душе* од Гогоља (превели Милован и Станка Ђ. Глишић) у *Забавнику* Српске Књижевне Задруге, *Студентски живот*, приповетке од Потапенка у *Венцу*. Сада су у штампи *Приповејке* Владимира Корољенка за *Забавник* Српске Књижевне Задруге.

Г-ђица Станка Глишић је преводила из француске и руске дечје књижевности монологе, диалоге и кратке позоришне комаде: *Моја сестра Клара* од Фернана Бесје, комад у једном чину, за одраслије девојчице; *Злокобна нула* од Мориса Енкена, комедија у једном чину, за одрасле. Оба преведена с француског и извођена, штампала Женска Учитељска Школа у Београду 1908 године. *Ко је победио?* од Лаврентијеве, фантастична комедија у два чина, превод с руског; *Пропасти свешта*, један чин од Вадија, превод с француског; *Бадње вече*, комад у једном

чину од Фернана Бесје, с француског, посрбљен, извођено; *Жур* од Мориса Енкена, за девојчице, извођено; *Писац*, комедија у једном чину од Ане Чурлине, превод с руског; *Прерана Удаја* од Жоржа Фејдо, с француског; *Црвена механа* од Вадија, превод с француског, за одраслије; *Фенина лушка* од Жен-вреја, с француског; *Живео Генерал!* превод с француског; *Покондирене* од Безансона, за одраслије, извођено; *Госпођичин жур* од Фернана Бесје, удешено за српску децу.

Диалог: *Брбљивица*, превод с француског.

Монолози: *Свему је крив морски рак* од Анриа Бертена, извођено; *Успремимо свој орман* од Вадија, *Брбљивица* од Вајна, извођено; *Расшанак с лушком* од Безансона; *Мали добшар* од Вајна, *Деца и одрасли* од Пола Бонома; *Цигареша* од Евжена Адениса: *Писмо Боги* од Едуарда Адениса; *Више волим обоје* од Безансона; *Чика Лафоншен* од Безансона, извођено; *После походе* од Марсвоа, извођено; *Доле с дечацима* од Вајна, извођено; *Поклон шаши* од Вајна; *Умем ја шајну чуваша* од Леона Сази, извођено; *Куварица* од Морсвоа, извођено; *Писмо једног ђачића* од Вајна; *Прескакање* од Вајна, *Давно је то било* од Безансона; *Моја убеђења* од Безансона — све с француског.

Како је наша дечја књижевност врло неразвијена, и обратно, француска и руска најразвијеније, ови преводи и ако су још у рукопису имају велике вредности. Ове дечје ствари су се много рашириле преписивањем. Све су у дечјем свету врло радо игране и гледане, а многи тврде да се понека од њих појавила „само мало друкчије“ у штампи под другим потписом. Требало би ове дечје ствари скупити и издати, и тиме појачати нашу преводну дечју књижевност. То су добро нађене ствари, то су одлично преведене ствари.

Госпођица Станка Глишић у свом превођењу има заједничког са својим братом Милованом Глишићем. По начину превођења, по избору дела, она са Милованом Глишићем чини целину у нашој преводној књижевности. За време живота Милована Глишића, г-ђица Станка Глишић ради анонимно, као допуна, као потенција већ једне израђене књижевне снаге. После његове смрти она га наставља, она се потписује. На један дискретан начин изражено је велико поштовање и велика љубав према брату.

Она преводи Тургењева — као он, она преводи мале француске комаде — као он. Милован Глишић воли смех, ваљевац је, подсмевало; г-ђица Станка Глишић смеје се здравим смехом,

и иде за том својом особином и у избору дела. Милован Глишић воли народни језик, зналац је; г-ђица Станка Глишић слуша са уживањем говор нашег језика. У доба Милована Глишића сматрало се да нико не зна боље српски језик од њега. Данас се може рећи да је мали број оних који знају српски језик као г-ђица Станка Глишић.

Г-ђица Станка Глишић наставља превод свога брата Милована Глишића *Мртве душе*. Милован Глишић је својим ђачким преводом *Мртвих душа* Гогољевих био толико незадовољан да је желео да све књиге по књижарама и антикварницама откупи и све их спали. Из те његове жеље изишао је овај други превод који је он сам почео поново преводити и превео до 143 стране, и који је после његове смрти наставила г-ђица Станка Глишић. Кад се узме у обзир дело које по својој психолошкој анализи спада у најтежа, па према томе и врло тешка за превођење, онда се овај превод г-ђице Станке Глишић може ставити у ред најсавршеније преведених дела што их је икада икоја преводна књижевност дала.

Прича се да је Милован Глишић по три дана могао тражити реч, еквивалентни израз који при превођењу није могао одмах да нађе. Г-ђица Станка Глишић је прави ловац на чисте народне изразе као: мимоходац, чилети, сукати ракију, жвакорити уснама, ровити по хартијама, враголисати, негве, брбљов, рбак, жбан, сапетак (судови за вино). Као и код Милована Глишића, тако и код г-ђице Станке Глишић фраза је потпуно српска, речи су чисто народне.

Господин Богдан Поповић вели о превођењу ово:

„Преводити, и преводити добро, значи ухватити се у коштац с умним, каткад великим писцем, борити се с његовим изразима пуним мисли, осећања, и лепоте, — и савладати их! То јест пре-произвести верно на свом језику оно што је писац дао на својем: мислено или уметничко дело високог рода, у лепом, течном, и тачном облику. Дарови, способности и знања која су ту потребна иду, ако не међу најређа, оно извесно међу врло ретка; и што је успех већи, то су та потребна знања била већа и ређа; добри су преводиоци ређи од добрих писаца.“

Поредила сам оригинал Тургењевљева *Фауста* са преводом *Фауста* од Антонија Хаџића, који је 1877 године изишао у Новом Саду, и са преводом *Фауста* од г-ђице Станке Глишић.

АНТОНИЈЕ ХАЦИЋ :

Брез и јавор и све друго отишло ти је то у висину и ширину. Особито је диван ред од липа. Мени се јако допада тај ред од липа, па њихово умиљато и свеже зеленило, њихов пријатан мирис и њихове китњасте гране.

А оригинал:

Березы, клены — все это вытянулось и раскинулось; липовыя аллеи особенно хороши стали. Люблю я эти аллеи, люблю сѣрозеленыѣ нѣжный цвѣтъ и тонкій запахъ воздуха подъ ихъ сводами; люблю пестрѣющую сѣтку свѣтлыхъ кружковъ по темной землѣ — песку у меня, ты знаешь, нѣту.

Не само да је овде одржана стилска лепота оригинала, не само да он није изгубио своју поезију, не само да су дати одговарајући изрази и лепе речи, него је и преведено све оно што је писац написао. Ниједна мисао није оштећена, ниједна нианса није пропуштена. У првом преводу све је обратно томе.

Колика је добит од једнога преводиоца са широком концепцијом живота као што је то случај са г-ђицом Станком Глишић, и као што то, у осталом, и треба да буде случај са сваким правим преводиоцем, видеће се кад поредимо друго место овога дела у ова два превода. Видеће се како је у првом оштећена једна од најлепших мисли пишчевих, док је остала нетакнута у преводу г-ђице Станке Глишић.

АНТОНИЈЕ ХАЦИЋ :

Да живот није ни шала, нити како уживање... Живот је тежак рад. Одрцање, непрекидно одрицање — то му је потајни смисао, заго-нетна реч.

А оригинал:

Жизнь не шутка и не забава; жизнь даже не наслаж дение... жизнь — тяжелый трудъ. Отреченіе, отреченіе постоянное — вотъ ея тайный смыслъ, ея разгадка.

Дела која је преводила г-ђица Станка Глишић дела су првокласне књижевне вредности. То показује високи књижевни укус г-ђице Станке Глишић. — Њу привлачи поетска душа Тургењевљева и његов фини стил. — У *Мршвим душама* Гогољ је дубоко ушао у моралну мистерију човека. Он се саркастичним

Г-ЂИЦА СТАНКА ГЛИШИЋ :

Брезе, јавори, све је то порасло и раширило се; и аročито су редови липа постали леџи. Волим ја те редове, волим сиво зелену боју њихову, волим благ мирис испод њихових сводова; волим шарену мрежу светлих кружића по мркој земљи — песка код мене, као што знаш нема нимало.

Г-ЂИЦА СТАНКА ГЛИШИЋ :

Живот није шала ни забава живот није ни наслада...! Живот је — тешка патња. Уздржавање, непрекидно уздржавање — то је његов тајни смисао, његова одгонетка.

смехом спушта у низине и рије и тражи по њима. Он пати и страда од тога. Г-ђица Глишић их преводи стојећи на достојној висини према писцу. Она, жена здравога смеха и живота, налази у познавању овог дела једну здраву вредност за живот. — Код Кнута Хамсуна г-ђица Станка Глишић налази највише себе. Ту је највише од свога, индивидуалнога могла да да: Описан природан живот, неизвештачен бол, смех здрав и кад се пати, природа изражена речима, изрази кратки — то је Кнут Хамсун и г-ђица Станка Глишић.

Данас, кад г-ђица Станка Глишић силази са позорнице наставничког рада на коме је она провела 40 година свога живота и на коме је дала што се највише може дати, — на преводној књижевности ми можемо несумњиво да очекујемо још нових дела.

Тих и постојан радник, не престаје она да ради, да сазнаје да би могла и другоме да пружи. Као некада, у најранијој својој младости што је самоучки савладала француски и руски језик, тако данас савлађује италијански. Ми свакога дана можемо очекивати — знајући какав је књижевни избор г-ђице Станке Глишић — првокласна дела из италијанске књижевности.

Скромност — особина највећих међу великима, особина је и г-ђице Станке Глишић.

Ту скромну, неуморну, истрајну радницу ја поздрављам основном тежњом њеног живота:

Што дужи, што успешнији рад!

Даринка Стојановић, професор

ГОВОР ПРЕДСЕД. УДРУЖЕЊА НАСТАВНИЦА СРЕДЊИХ И СТРУЧНИХ ШКОЛА, ПРОФЕСОРА КАТАРИНЕ ЈОВИЧИЋ

Удружење Наставница Средњих и Стручних Школа учинило ми је особиту част, кад ме је одредило, да у његово име поздравим Вас, поштована госпођице Станка Глишић, као своју врсну чланицу, која је више од четрдесет година свога најбољег живота посветила високим циљевима средње школе, свестраном развијању ученичких способности, националном и општем образовању и спремању ученика за стручне школе и Универзитет.

Велики задаци средње школе су изводљиви, кад их врше наставници одличног здравља, благог темперамента, отменог понашања, свестраног образовања и сигурне стручне спреме. Ви

сте их, поштована другарице, сјајно изводили: још више су Вас сви волели! Од директора, који је у Вама имао савременог и особито савесног наставника: и другарица, којима сте били оличење: спреме, рада, благодати, доброте, скромности и дубоке љубави према узвишеном али и тешком наставничком позиву; до ученице које Вас просто обожавају због врлина и оне ненадмашне ведрине Вашег духа, која је израз савршене храмоније Ваших тежња са Вашим разумом.

Ви сте целим својим животом дали доказа да рад сматрате као нешто без чега нема живота, као нешто што једино може пружити човеку дубоку, јаку и пријатну радост. Рад је средиште Вашем животу, у њему је Ваша снага, жеља, истрајност и подстрек. Ви га волите целим Вашим бићем; он Вас брани у жестокој борби противу тешкоћа, које су обилне у Вашем животу; јер сте започели рад у времену, кад се Отаџбина ослобађала, и кад се циновским корацима хитало, да се стресу мрачњачки утицаји једне ниске расе, под којом смо тако дуго животарили.

Али у непрекидном раду Ваша душа добија израз дубоке мирноће и ведрине; Ви се уносите у простор и време, а они Вам пружају истину и искуство. Ви постајете један од оних нечујних неимара наше Отаџбине, који су кроз личност Царице Милице, мајке Југовића и других сјајних примера наше витешке прошлости, одгајили више од четрдесет покољења младих Српкиња у неизмерној и дубокој љубави према Домовини, у безграничном пожртвовању за пијемонске идеале Србије и тако отмено да јауци наших матера и кћери, сестара и љуба у свим ратовима за Ослобођење и Уједињење нису прешли границе нападене земље.

Рад Ваш је величанствен!

Ви сте један од оних неимара нашег друштва који ствара и развија задружни осећај и саосећање за људске невоље. Ваше ученице оснивају културне и хумане установе у тако великом броју и са тако стварним резултатима, да изазивају дивљење целог културног света и чине част читавом народу.

Удружење Наставница Средњих и Стручних Школа није стигло да за четири године живота створи свој Дом, у који би Вас са чашћу увело, али Вас бира за свога почасног члана и жели Вам, да још дуго година поживите на срећу целог Друштва.

Живели!

ЈЕДАН ДОГАЂАЈ

ПОШТОВАНА ГОСПОЋИЦЕ ГЛИШИЋЕВА,

Ово је један од најсвечанијих тренутака у мом животу. Допустите ми да данас гласно кажем: ја сам била Ваша ученица. Допустите ми да се данас сетим једног догађаја из Вашег наставничког и свога ђачког живота, који је за мој живот био од одсудног значаја.

После основне школе од више година, у петнаестој својој години, гоњена жељом да се школујем, дошла сам ја из једне мале босанске касаве у Београд. Тек у Београду сазнала сам да је прешло време уписа (био је септембар) и да сам прешла године. Ипак, управитељ тадашње Више Женске Школе, после неколико питања која ми је поставио, каза ми да напишем молбу Министарству Просвете, а он је поткрепи предлогом: да будем уписана у трећи разред Више Женске Школе, с тим да на крају године полажем испите из сва три разреда. Министар Просвете одобри и ја се једног дана нађем помало озебла срца, са тремом у целом бићу у клупи трећег разреда Више Женске Школе

Кад сам се нашла пред новим великим препрекама да сам владам предмете које сам једва могла разумети, била сам заплашена и поколебана у својој вери.

Можда одмах другога дана мога новог школског живота, имале смо математику. Једна од ученица која је била прозвана да на табли изради неке задатке није могла ни почети. Госпођица наставница се шетала по разреду очевидно љутита. Кад је дошла наспрам мене, погледа ме мало изненађено, а онда рече: „Ајд’ ти!“

Ја сам устала, збуњено сам погледала сад наставницу сад таблу и одговорила простодушно: „не знам.“ — „Пази како то она просто каже: не знам! — Зашто не знаш, како смеш да не знаш?“

Ја јој сад већ муцајући кажем све о свом случају. „Којешта, рекла је, тако шта учинити! Па кад ћете ви то научити. Ви то никада нећете постићи.“

У мојим ушима зауја, свест задрма, а негде тамо дубоко у њој потону нешто што је било тако мило, тако светло и топло — што је било петгодишњи сан једног младог детета.

Тај и идући дан био је дан мрачног очајања. У мојој свести је била јасна само једна мисао: Натраг, успети не можеш. То је јасно, госпођица из математике има права.

Смрвљена, згажене вере, једва сам се кретала, као болесник који пати од тешке унутрашње болести.

Био је четвртак. Први час је из српског језика. Кад су се врата отворила, Ви сте ушли мирним ходом са неприметним осмехом на уснама. Иако је моје цело биће било до врхунца узнемирено, запазила сам да је у разреду завладала свечана тишина. Ви сте предавали: други падеж без предлога. И шта је то? Као да је неко дигао чаробним штапићем копрену са моје замрачене свести: ја све разумем. Најлепши српски језик текао је са Ваших усана. Као бисери и скупоцени накити из бајка ређали су се други падежи без предлога.

Предамном је била чаробна вила, која је пред нама изазивала најлепше драгуље нашег највећег народног блага.

Тражили сте од ученица примере. И моја се рука у молбу дигла. Ви ми дадoste знак. Ја говорим. Вашим лицем прелете израз нарочите пажње, Ваше дивне очи јаче се отворише, и најлепше речи које сам икада за себе чула, пођоше са Ваших усана. Никада их ја више не забрављам...

„Одакле си ти? Ти лепо говориш... ти лепо мислиш“...

Муња не би дубље засветлила у замрачену душу мале дошљакиње. Најслађе сузе залиле су очи. Узбуђење среће одузело је реч.

Ви сте онога дана повукли одлучну црту у формирању једног живота. Без тога би тај живот добио други правац.

Убеђена сам да је то један од многих примера у којима сте Ви били добра суђаја у животу Ваших ученица. Ову своју успомену, коју као највећу светињу храним у својој души, прилажем на овај *светли дан* као свој дар.

Поштовани учитељу, земља моја дала ми је језик, Ви сте ме научили да говорим. Ако данас, после толико година од како смо се растале, нађете да је Ваша ученица изгубила од знања које је од Вас примила, то је зато што је престала бити под Вашим утицајем.

Ја знам да сам Вам могла причинити бол, ако сам данас учинила најмању грешку у језику. Ако је то ипак било, опростите, — опростите, нарочито у овој прилици.

Доцније, кад сам у своме зрелом животу ушла у редове оних који се боре за вековима гажена права жена, мени је на првом месту рад и живот мојих наставница с вама на челу, био највеће јемство да сам на правом путу.

Чврсто тле на коме је зидана вера моја у победу, био је рад и живот мојих наставница које су у својој савесности приносиле на жртву све: снове своје младости, своју личну срећу.

Поштована Госпођице Глишићева, допустите да Вас у имених многих и многих, које данас осећају свечано узбуђење са Вама заједно, пољубим у Вашу живу светитељску руку.

Милева Милојевић,
председница Женског Покрета

О НАШОЈ ЖЕНИ

(Наставак)

И јавне куће су постојале у Приморју. У Србији пак налазимо ни трага ни у данашњем облику, законом штићене, ни у облику западњачке проституције, где гомиле проститутки пратератничке хорде и све друге велике скупове мушкараца па и црквених отаца! — Нити су српске народне песме певале у тону западњачких трубадура и минензенгера. Лепе наше песме често опевају своју жену, али је то на потпуно друкчији начин, како смо већ рекли. И наши се људи средњег века рађају у рату, у рату младост проводе, у рату смрт налазе, а ретко “од Бога од старог крвника“, имају своју крчмарицу Јању, али каку лепу и херојску улогу она игра!... Она је најпре посестрима наших јунака, наших легендарних јунака, којима су и виле посестриме. Тип проститутке и прељубнице постоји и код нас, али у далеко мањем броју него на западу, а затим, наше их друштво ужасно кажњава: баца их под гомилу, вади очи, живе спаљује.....

Да се вратимо још мало на Душанов законик. Ту нам два члана опет у неколико заштићују жену. Чл. 73. гласи: „Сирота која част јака прети или отпирати да даје парца који ће отпирати“. Исто значи, да сирота која не би могла сама себе на суду бранити, има право да узме заступника. А чл. 64 вели: Сирота кудељница — извесна жена која је живела од кудеље, предива — како нам то лепо каже народна песма „Предраг и Ненад“.

„Храни мајка два нејака сина

На преслицу и десницу руку.....“ сирота кудељница, вели се ту, да је слободна тако као и поп“.

Јасну одредбу рада и положаја наше жене имамо у називу јој: „кућаница“, што би одговарало данашњем домаћица. (Н. пр.)

кад наш прост човек, у Србији, преставља своју жену, он каже „моја домаћица“. — Иначе се за просту нашу жену зна да је живела јако повучена, чак да се је крила од мушкараца туђих. И то нам је, наравно, утицај истока. И народна песма нам казује о „дувку“ на младином лицу.

Ово мало повољнога у закону не може да уклони општи неповољан утисак по жену, било што нам указује на неправде и понижења од којих је кушано законом да буде штићена, било што ни ти закони нису били поштовани, или су уопште врло мало жену заштићавали. Ево зато још неки пример: по босанском старом закону о баштинама кћи не може наследити земљу оца „покојника“ (кмета, подложника) осим ако је он ову стекао својим трудом, трошком и крчевином, и то само ако је потражи, а онда плаћа тапију, десетак и господарско, по процјени добрих људи муслимана“. Даље је забрањено уступатипусту земљу жени, ако би пак којим случајем која дошла до ње а уредно плаћа, да јој се остави. Затим, за удају се плаћа „свадбарина“. Ова свадбарина, коју нам такође и народне песме помињу, н. пр. „Марко Краљевић укида свадбарину“ и др., подсећа нас на феудално право прве ноћи на западу, иначе му код нас нисам могла наћи података.

Према свему видимо, да средњи век и код нас није оскудевао незаштићеним женама. И на тај начин што је развод долазио врло лако, по угледу на Византију и на Турке, чим је то муж хтео. Најпре, дакле, брачна веза није чврста, јер нема законске подлоге те је жена остављена на милост и немилост мушкарцу, а после, по увођењу законског црквеног брака, видели смо опет да није било много боље, јер су га газили баш они који су га прописивали и који су давали пример уопште својим положајем. Жена се отпуштала, или јој се друга доводила, продавана је, а наложништво је цветало. Осим тога, то је општи дух времена и општи културни степен средњег века, коме се је наша жена, у оним сталним ратовима за опстанак, најмање могла отети. Па ипак ми видимо у време византијских и турских харема онакве жене какве су књегинја Милица и Јефимија.

*

Толико о жени средњег века. — По пропасти Србије, Херцеговине и Босне под Турке, и унеколико Црне Горе, доцније и Хрватске и Приморја делимично губи се глас у опште о каквом раду и истицању наших људи, осим локалних и појединачних покушаја у земљи и иностранству, да се побољша њихов положај под Турцима

ако не и сасвим скине господство ових, па се је, према томе, знајући и иначе низак положај наше жене и тог доба о жени могло још мање чути. Тим више, што је положај те жене постао услед турске најезде и њиховог гледишта на жену и држање њихових жена толико несносан, да се у Србији и она крила готово као и буле. Наравно добрим делом управо ради тога да би се сачувала од напастовања Турака. С тога о том периоду који смо назвали пролазним од 16—19. века можемо мало рећи и само о чувеним крајевима опет.

На пр. о Дубровнику који тада једини цвета и материјално и духовно, у богатству, слободи и вези са школама и уметношћу Италије. Довољно је већ позната лепа, паметна и духовита Цвијета Зузорић, која је писала стихове и побуђивала друге да их пишу па и у њену част. Приморје нам даје у 18. веку неколико жена које се књигом баве али онако прозаични и практични како је била и код мушких писаца тога века, изузев лирике Игњата Ђорђевића. Ту су н. пр. Лукреција Богашиновић и Аница Бошковић. У Хрватској тада имамо Јелену и Катарину Зрињски и Франкопани, који се књижевни рад своди опет сходно приликама на писање молитвеника, и то на маџарском. Али оне су важније својом активном помоћу браћи, оцеvима и мужевима, Петру Зрињском, Крсти Франкопану, Ракоцију Текелију, у њиховој борби против бечког апсолутизма, у другој половини 17. века Јуначки се боре и подносе многе патње па и мученички сврша вају заједнички са својом децом, мушком и женском. Из њих ћемо поменути грофицу Катарину Патачић, која нам оставља „Последњи концуонијер ренесансне лирике“ ова збирка песама је већином прерада талијанских, што је такође било у општем тону а биле су намењене компоновању. Песме Хрвата тог времена о жени или су сувише безобзирне или на гледишту црквених људи: жена је зло.

Историчар „галантног столећа“ у Хрватској XVIII. Матаговић вели: „жене су још увек премало даме, више су домаћице, које се губе у кућанству покрај пређе коловрата и ручноме раду те штите покрај тога милу кајкавску хрваштину“ . . . : Док људи као тешке винопије бадаваце и брбљају или се скитају по лововима, брину се за тешка дуговања, за интерес, за мед, за прасце и свиње, за „папире допељати“, за слуге и пенезе . . . И то је општа нота столећа, које жене по мало на своју „еманципира“ . . . тадашњој племкињи се признаје карактер да може бити и да може „чинити верување“ као земаљска Госпа а може

тако и имати и „аналогно ко што и у патриарх монархистичка жена може бити владарица, патрон цркве телони побирати и слично“. Још су правиле завештање и тестаменте, што је правни акт, као што су могле и куповину и продају саме закључивати, и као удовице. — Али, у наслеђу је и ту неправда, кћи добија мање, негде само једну четвртину имања.

Но поред таквог рада хрватске властеле, сељанка, кметица, ради и пати и друкчије. Исти однос жене једног кмета, као и раније. И ту, у Хрватској и Славонији видимо куповину и отмицу. Куповина је била најпре у „натури“, за говеда, коње, оружје, после за новац. Родитељи сврше ствар, уговоре, питање је само с једне стране ко више плати, с друге јели радна снага јака. Девојка буде не мало пута и ту батинама натерана, као и при отмици, а већ да је при овој било и других крвавих глава, па и мртвих, то се само по себи разуме. Рекли смо већ да је тога у Приморју било, а Вук Врчевић нам казује, да кад би отуда мужеви у свет отишли — жене им се ни после десет година њиховог неповратка удати неби смеле. Они су се пак тамо чешће венчавали, или бар издржавали невенчане жене и децу, и поред живих и венчаних жена и деце.

Но, поред свега тога имамо још једно зло далеко горе по жену, и сратору, далеко већу по мушкарца, и то не сељака, већ универзитетски образоване људе, и свештенство. То су процеси над вештицама. Наиме средњовековно веровање у вештице и ђаволе и у њихове чини и моћи продужило се чак до у 18. век у Хрватској. Имамо судски забележених преко двадесет случајева, од 16—18 века, суђења вештицама, што се је скоро увек свршавало смрћу и ломачом. Кад би на коју пала сумња да је вештица или да зна за њих, или кад би биле од кога оптужена гоњена је на признање најпре смрскавањем палчева на рукама, затим смрскавањем колена „шпанском чизмом“ а узгред би још чекићем лупали потоме, да би бол био јачи, најзад је посађивана „на коња“, т. ј. набадана на пирамиду. Која не би умрла од болова ту већ после по сата или по неколико сати, (а нека издржала и свих 24?) та је „признавала“ да је вештица, да има везе са врагом, да је доносила болест, помор, град, тучу и т. д. и тад је спаљивана. Некад би се суд смиловао па решавао да јој се прво глава одсече па онда сагори, иначе кад су хтели муке олакшати наредили би да се дрво и конопци смолом намажу како би ватра била јача, и смрт бржа. Још за време испитивања ако не би признала тражили би „белеге од врага“ т. ј. младежи

и слично, на телу тих несрећница, па би их целати исецали; и подносили судијама, и то је сматрано као непобитан доказ да је „врагом обележена“ дакле вештица. — Нећу мимоићи да су и мушкарци некад сматрани вешцима, али на 30 жена просечно долазило је само 2 мушкарца. И сам се испитач овог најдивљачнијег обичаја није на овоме задржао нити је навео процеса над њима. Тек се наредбом цара Јосифа II. прекинуло са овим процесом.

Положај жене у Црној Гори, и поред свих хвала Црногорки и поређењу ње са Шпартанком и Американком, такође није ни мало завидан. Историчар живота Црногораца Медаковић у књизи „Живот и обичаји Црногораца“ вели између осталог о положају Црногорке ово: „Црногорац је старјешина у кући: жена му мора бити у свему покорна... Мушки у кући сви су старији од жене... Црногорац држи да су женска чељад више од штете но од користи“... И „у цркви је она последња а муж напријед“. Даље у рату: „Свака жена мора свому домаћину носити храну и набављати џебану, ако ли која изостане, та свог мужа не смије дома чекати“...

Па ипак једна од највећих увреда Црногорцу је рећи му „женетино“! А хотећи да покаже поноситост Црногорке Медаковић вели: „Црногорку може само домаћин (муж) или родитељ избити, а други нико“. Дакле, да је муж има права избити, то је сасвим природно... Један од трагова куповине налазимо у овим речима: „Отац ђевојки мора да спрема дарове за сватове, али све дарове мора платити вереник, па зато се и глави колико има дати за дарове“. Интересантно је још да су тамо жене ослобођене сваке обичне казне, тада осим смртне, и да „за сваку сагријеху женске одговара или домаћин или родитељ, па и плаћају они глобу“. Али: „Оће Црногорац својој жени, ако је увати у каквом јачем греху откинути нос, а има прилика ће оће и да убије“. Још говорећи о заручивању у колевци вели: „Али су Црногорци држали вазда жену као роба, па су мислили, да и то може поднијети“. Загим, и у Црној Гори је сасвим природно као и другде у нашим крајевима, да се рођењу мушког детета радују, пуцањем пушака се често објављује, док се рођењу женског детета ретко радују а често жалосте, па и жену отерују због тога.

Можемо се са неколико речи осврнути и на „Горски Вијенац“ То је литература, али пуна истински народног живота, веровања, обичаја и мисли. Тако нам Његушев кнез Јанко као подсмехујући се јасно оцртава положај Црногорке:

„Кад ме жена пита ће сам био
 Казаћу јој да сам со сијао
 Куку њојзи ако не вјерова...“

а о отмици имамо сведочанство у речима Вука Мандушића кад жали што му је бан Милоњић кум, иначе да би му снаху отео. — Одатле видимо и да је постојало веровање у вештице, али је овде у Црној Гори сматрано да само жена може бити вештица. Казна је била под гомилу, каменовање. Иначе, вредност, јачину и поноситост Црногорке примећавамо у пркос пониженом положају у односу према мушкарцу. Црногорка има често и мушку снагу у боју, а у обичном је животу она та, која носи терете, а не мушкарац. За њега је то стид, „човеку“ само пушка доликује.

Сведочанство о отмици имамо још у законнику Владике Светог Петра I. од године 1798.: „Ко уграби жену иза жива мужа или ђевојку преко воље родитеља таков да се има ћерати како безаконик и рабитељ туђе дјецe и да му стана у нашу земљу није а његово имуће да се процени и раздели како и онога који самостално чојка убије“. Казни се строго и свештеник који их венчава. Интересантно је да после пола века у прељуби између удате жене и човека овај само плаћа 70 талира превареном мужу као оштету, а жени „да није није стана у нашој држави и који би је (из породице мужевљеве) ухватио слободан је њој нос откинута за изглед другијема“. А још неку годину доцније један капетан бива кажњен издржавањем ванбрачног детета и лишен чина. Али овим смо већ прешли на 19. век.

У Србији жена од 1730. године не сме у цркву у ово прелазно доба, док је у средњем веку знамо за њу било бар одвојено мјесто. До половине 19. века још се често крије, великогосп. Тихомир Ђорђевић, а и мени је моја стара мајка причала, да је њена мати на свадби била покривена лица, и да је свога младожењу видила први пут у опште, тек трећи дан по венчању. То је онај већ помињани утицај Турака, било угледањем, било чувањем од њихове насртљивости. Ово можда више. Према свему видимо да је положај наше жене прелазног доба нарочито низак и тежак свуда где је наш народ под Турцима био или се са њима борио. Хрватска и Приморје немају те муке и ту смо видели и жену књижевницу и господарицу код властеле или сличног привилегисаног положаја, али исто тако и вештицу код простог народа. — Слика народног незнања и празноверја, незнања и суровости и школованих људи и мале, управо никакве бригае властеле о пуку. — Словеначка се жена, како смо рекли, не

истиче све до 19. века, само она има бољи положај у маси, положај немачке домаћице.

*

Прелазимо на 19. век, век националног дизања нашег народа, па и дизања жене у опште. Женин рад постаје разноврснији, њена улога већа, положај бољи. Националну и културну борбу води и она и ван куће. У кући пак, једини је радни чинилац она, јер „мушка глава“ дуго и често пушку носи. А њен утицај на нови нараштај као и на свој, није само утицај љубави женске и материнске већ и утицај њеног разума паметних и зрелих савета, упућивања на прави правац. Зато јој је народ и дао признање, на интересантан али најјачи и најнепристраснији начин.

То је онај прилично чест појав у нашем народу, да се дјеца прозову по мајчином имену. То нам указује на јачину тих жена. Оне су се својом способношћу, памећу и радом јако истицале, околина је то осетила и несвесно одала признање. Такав пример имамо код слепог народног песника и певача Филипа који се по матери прозвао Вишњић (њој је било име крштено Марија, али су је прозвали Вишњом. М. Ђ. Милићевић, кнеж. Србија). Признање нашој простој жени имамо на други начин и код Карађорђево мајке одлучне и одличне жене, јунака и паметне, затим код кнегиње Љубице Обреновић, која излази у јавност исто толико својом личношћу колико и кнежевством. Видим њу, жену из простог народа, неписмену — и муж јој је неписмен, у пркос Вукове жеље и труда, — да обично помаже књигу у оно тешко време пренумераната, а случај у боју код Љубића, где она оштро, кори неодлучност и сумњу неких војвода доволно је позната. Па ипак, та кнегиња Љубица за вријеме обједа не седи до кнеза, већ у дно стола, као последња. Такав је био обичај у нашег народа.

Али није само ова кнегиња била одлучна и активна у националној борби. Тај и такав рад наше жене провлачи се кроз сву нашу борбу за слободу и уједињење. Оставићемо на страну и случај Бокелског устанка крајем 60. године пр. века кад на 37 погинулих већином при јуришу, долази 9 жена (што „Млада Србија“, часопис и орган вредних идеалиста који тада имају јаког утицаја и на политичке прилике а не само ове на њих, одушевлено пропраћа, велели на евентуални приговор, да то није природно, да је све природно што је потребно те и жена ратник кад то слобода и народ изискују. Оставићемо на страну и жену ратничких Црногораца, саборца мужевљева, и жену комиту светског рата, па ћемо погледати друкчије јунаштво. Почев од првог

нашег женског лекара Др. Драге Љочић (и рускиње Др. Зибола, која и данас живи и ради у нашој средини) која је године 1876. била у Војној Болници у рангу санитетског капетана, преко самоуких болничарских отаца па све до болничарки „војних обвезника“ — по сопственом захтеву наравно! балканскога и светскога рата. Свуда видимо да ослободилачки рат и сву националну борбу и наша жена води. Не само у кући, одгајајући децу и одржавајући цело имање и породицу без мужевљеве помоћи, не само у пољу и на њиви, већ и у општини и држави, радећи за све, зарађујући и дајући порезе све свуда, као мушка глава, како рече онај наш средњевековни писац за књегињу Милицу и њено управљање државом. Није то више само Црногорка која као Косовка девојка преврће и превија рањенике „по разбоју млада“, није то ни само жена која се неће чути друкчије осим ако згреши и заслужи продају или смрт. Немамо више самосталну књегињу Милицу ни властелинку — дипломату — уметницу Јефимију, али имамо у маси жену која се диже улогом и личношћу, па ма то и у свом селу. Али и још више. Све су сад свесно признате као мајка Југовића, као мајке, Косовке Девојке као милосрдне сестре, књегиња Милица и Јефимија у националној и културно-просветној борби.

Патриотизам наше жене огледао се и у књижевности. У време врућих и бучних бојних поклича наших мушкараца налазимо сличне песме, приповетке, чланке и наших жена. Поред стихова сентиментално-романтичких или морално-поучних, и поред разних приповедака и чланака о моди, где се ова напада, или о васпитању, а помало и о еманципацији. Расправљање о улози жене у националној и културној борби на дневном је реду и код мушкараца тога доба, и жена се ту не упућује само на кућу и децу, већ се у дужим агитаторским чланцима зове на рад јавни, ван куће. И свештеници учествују у томе апелу жени да узме живљег учешћа у општем раду ван кућног круга. За време илирског покрета срећемо се са „Илиркињом из Србије“, „Илиркињом из Далмације“, и т. д. Ту се највише истиче Драгојла Јерневић, позната у главном по свом не увијек добро схваћеном дневнику. Ова жена јако развијеног интелекта и осећајности вредно ради за Илирство, кад се једном осетила Хрватицом, и за жену. Пише патриотске песме, педагошке чланке, држи предавања, отвара школе и т. д. Видимо и друге, мање, поред ње: бароницу Ожеговић, Јелу Хорват, Јулијану Гај и т. д. Кад су се Хрватице одазвале позиву вођа илиризма, да им по-

могну у патриотској борби — читамо речи грофа Јанка Драшковића: „Сад се могло приступити даљем послу“. У „Омладинском Покрету“ у Србији срећемо тужну слику прве оригиналне књижевнице српске, лепе „Српкиње“ Милице Стојадиновић, за коју је велики Његуш рекао: „Она поета, ја поета, да нисам калуђер ето кнегиње Црној Гори!“ Њене песме, патриотске и моралне, налазе се готово у свима тадањим листовима, а била је слављена и код Немаца и код Чеха, с којима се је дописивала. — Нарочито је цењен њен дневник, али за нас је она најважнија као личност, као још један доказ и пример уз Драгојлу Јарневић, уз њу видимо како пропада и жена уз свој таленат у тешким и неприродним околностима. Уз њу видимо Драгу Дејановић, која је добила леп и заслужен назив прве српске феминисткиње. Држала је предавања како о дужностима мајке и Српкиње, што је било на дневном реду код Омладинаца, тако и о еманципацији жене. „Млада Србадија“, орган Омладинаца и израз њиховог националног и културно-социјалног покрета, посвећује странице и њој.

Кад већ говоримо о жени књижевници — вреди поменути да је прва Српкиња, која штампа своје књижевне радове брата-ница неписменог кнеза Милоша, Анка Обреновић. Додуше, то су све само преводи с немачког али и то много значи за једну жену у оно време кад, по речима Скерлића, на хиљаду људи једва један да зна читати. После, већ видимо све чешће женска имена по часописима, а убрзо и на самосталним делима. Немамо више само „писатељке родољупке“ и дидактичарке, поред сладуњавих сентименталних приповедака, већ песнике високе вредности, одличне приповедаче па и романијере, и писце научних ствари. Видимо такођер жену као уредницу листова дневних, недељних, месечних и то врло добрих. Овде се Словенке нарочито истакле, које сад иступају у јавност да се то запажа. На пр. у Трсту г-ђа Надвишкин и Кочеварјева, у Загребу Зофка Кведер, у Љубљани Алојзија Штеби и др. Но и цео културно-просветни и хумани рад наше жене тесно је спојен са националним радом. Још пре оснивања женских Удружења наша жена је била активан радник и на ширем пољу ван уског домаћег. Ни један јачи народни замах и иступ није прошао без жениног учешћа, и ако не колективног увек. Довољно ће бити споменути две идеалне раднице прошлог века, из крајева који су тада у најгорим приликама били. То су Стака Скендерова из Босне и Катерина Симићка из Јужне Србије. Обе само писмене по школи

али таленти по природи. У времену кад се и мушкарци, навикли на борбу, одабирају ко сме и може да говори и ради за свој народ — стављају у питање не само свој мир него и живот радећи неустрашиво међу Србима да женску децу науче писмености, међ Турцима да се то трпи, или чак и помаже како је на пр. Стака Скендерова успела. Она је додуше и била у бољим приликама од Катарине, која је поред све опасности некад и скоро дипломатске ствари свршавала. Једна Мис Ирби*) говори о њој са великим поштовањем.

Али стварањем првих удружења за подизање радне способности и заштиту сиротих девојчица, првим оснивањем занатских школа за њих и првом организованом помоћи нашем тада јадном народу у Јужној Србији као и другим невољним свуда, наша жена постаје чинилац са којим се рачуна. Тражи се њихова помоћ не само од невољних већ и од власти и државе. Оснивају се разне задруге за подизање подмлатка, обично женског, али је увек свака помоћ ту и кад су мушкарчићи или старци у питању, отварају се школе и занати, оснивају се домови за малољетне и немоћне или њиховом иницијативом, или уз њихову пуну сарадњу. Одевају се голи, хране гладни, духовно и телесно, спасавају се полумртви, одгајају деца. Рад Кола Српских Сестара, Друштва Књегиње Љубице, Женског Друштва, разних Добротворних Задруга по Хрватској, Војводини, Босни, Словеначкој и другде огроман је. Резултати огромни. Треба само прочитати све извештаје о учињеном, па да човек мора помислити: је ли збиља могуће да су жене, те наше повучене и бесправне жене, „обичне“ жене све то урадиле, толико много створиле и дале свом народу и својој држави, а да се то све толико мало зна и још мање цени?!

Главни рад наше жене 19. века како Српкиње тако и Хрватице и Словенке у неколико, и састоји се у томе хуманом, просветном и национално-социјалном раду. Но још на једном пољу игра она, и ако не увек видљиво, врло значајну улогу. То је у привреди. Јавно је то било у оно неколико друштава и задруга које су имале циљ да девојчице, већином сиромашне, науче ручном раду, даду им занат и хлеб у руке, а уз то било је то и развијање наше женске народне уметности, која је најчешће лежала растурена и непозната скоро, и по најзабаченијим селима, где је наша сељанка изливала своје боле и своје радости

*) Племенита Енглескиња, која је силно добро учинила нашем народу у Босни пр. века.

у све оне тамне и невеселе боје и облике, до шара које играју и певају и онима, што их посматрају, као што су и својој радиљи играле и певале. И као год што је народни певач одушевљавао тужно робље песмом о слободној и славној будућности која ће никнути на гробу слободне и славне прошлости; и као год што нам је Раде Неимаре певао ту исту песму зидајући и уклесавајући у наше средњевековне грађевине, — тако исто наша жена стварала је осветнике Косова, стварала хероје 19. и 20. века, хероје Тополе, Рудника, Нагоричана, Куманова, Цера и Битоља, певајући им о својим успоменама и својим народним сновима, о божанству слободе и паклу ропства. Тако је исто та наша жена, проста жена, сељанка, варошанка, учитељица и домаћица — мајка певала ту исту песму уплићући шаре у плетива и ткање и везујући симболе љубави, наде и живота.

То је уметност. Наша жена је уметник у ручном раду, а била је и песник народне поезије, — као што је тим истим радом била и један од главних стубова домаће привреде и индустрије. Њен рад у кући није био само обично мало домаћинство, непризнато — што је нагнало две домаћице да непосредно докажу својим мужевима колико је то „лак и ништаван“ посао. Једна је привезала мужа за кецељу па га водала мало за собом по кући и око куће, док је друга отишла на њиву да оре, без икакве друге бригае, а мужу оставила да кува, меси, чисти, пере музе, пази и храни децу, па је било све испретурано. Док би она иначе сав тај посао свршавала и још понела мужу готов ручак на њиву, носећи љуљку на леђима а плетиво или кудељу у рукама, а на њиви би заменила мужа у послу док би он ручао и одмарао се. И тако из дана у дан. Наравно да су се ова два примерка мужева опробаних на послу једне домаћице „ратосиљали“ тога, док жена све то свршава, и опет ради и „мушки посао“. Не само ситно, невидљиво и убиствено трчање за ручком и вечером. Један наш министар финансија израчунао је, да наша домаћица, жена која је све сама израђивала за своју кућу и обично многобројну породицу — већ и услед система задругарства на селу — почев од сејања и жетве лана и конопље, па до предива, ткања и шивења од тога, даје силну зараду нашој индустријски неразвијеној земљи. То ће нам бити потпуно јасно и разумљиво кад се сетимо народне „У радише свега бише, у штедише још и више“ — а наша је жена до скоро свака била и једно и друго. Она је сама производила и у кући и на њиви и у занату, па ипак је била главни елеменат чувања, штедње.

Неоспорна је чињеница да рад и штедња јачају породицу имовно и морално, а породица државу. Како је наша жена увек била главни чинилац домаће привреде и индустрије, то се јасно долази до закључка који је, ето, и један министар финансија утврдио. Господин је истакао том приликом да је женина улога као привредника врло велика и важна.

Не смемо заборавити: то је већином била наша сељанка. Она је стварала и за свој ужи дом и за свој народ. Па ипак, поред свих тих огромних заслуга, положај наше жене, нарочито сељанке, није завидан. Већином неписмена, неука у домаћинству — кривицом мужа то — она вуче као теглећа стока посао од ране зоре до ноћи, а као награду за све то има грубе и погане речи, не ретко и батине. Код наше сељанке ни данас није редак случај да рађа у пољу, њиви или шуми, било што мора да ради до последњег часа и даха, било што јој муж прети да ће је убити, *ако му роди женско или мршво!* Она је запостављена и у томе што се појам обавезне основне наставе не протеже строго и на њу, т. ј. мушка деца се присиљавају да полазе школу, док се женска једноставно примају ако се пријаве. Излази, да женском детету на селу ни најобичнија писменост није потребна, међутим ако и не сме сељанка имати новце код себе, јер је то привилегија не само мужа већ и сина, — она ипак мора с њом рачунати свакога дана. Колико је њих само за време рата настрадало од варалица усљед незнања основних рачунских радњи и читања!

Да не би било сумњи да овако говорим као жена и феминисткиња, позивам се на речи мушкарца, научника, испитивача народних обичаја из живота, који вели о сељанки: „Сматрана као имовина свога мужа жена се насилно одводи, отима, граби, вуче као плен, или се купује и продаје као роба. Као имовина она припада само ономе чија је са пуним ограничењем и у најмањим ситницама. Слобода кретања је — преступ“. Исти научник, госп. Тихомир Ђорђевић даље вели: „Није боље ни са нашом полупатријархалном женом која живи у вароши... и она је бесправан створ, који нема ничега свога, па чак ни располагања својом децом, коју отац упућује, кажњава, удаје и жени по својој вољи. И та жена ради многобројне и врло тешке домаће послове, без помоћи и сажалења. И та жена двори свога мужа као слуга. Њу муж истина ретко туче, али ни она не сме да води рачуна о његовим пословима, јер добије одговор: „јеси ли ти гладна, или ти је чега мало?“. —“ Затворена у четири

зида варошка жена има врло узак круг идеја, она није посвећена у послове свога мужа, још мање у локалне и јавне. Она не уме ни да васпитава и подиже своју децу. И ако се ту каже да су женска деца брига материна, та се брига своди на то, да их упути да буду добре и послушне домаћице и честите жене. Преко тога се не иде“.

Тако објективан суд мушкарца о сељанки и простој варошкој жени. То је говорено о српској жени, али у главном може важити и за Хрватицу. — Поменута отмица и куповина увеле су и под Аустријом у нашим крајевима, а под Карађорђем и Милошем, и, мора се признати сви су се трудили врло строгим мерама да те злочине и срамоту униште. У тренутцима прилично успешно, али не и потпуно, јер их и данас има у појединим крајевима, н.пр. у Јужној Србији и овде у Босни. — И ако сељак сељаку овцу украде сматран је лоповом и гоњен по суду и кажњаван, али ако му кћер отме не сматра се увек тако, а камо ли злочинцем. То у ствари јест самим насиљем над девојком, и без свих оних атрибута што често прате отмицу, праву, наравно.

Осим тога, било под утицајем Турака било услед лабаве брачне везе као последице многобројних ратова кроз сву историју нашег породичног живота провлачи се још једно понижење жене — многоженство. Не само да се је једна отеривала да би се друга довела, већ би се поред једне друга довела па и трећа. То је некад било израз беса, богатства и силе, али је било случајева да је и сиромаш на тај начин доводио себи радну снагу. Протеже се то од средњег века па до 19. као нешто обично. Зна се тако за неке наше јунаке из прошлог века, Хајдук Вељка н. пр. и кнеза Милоша и ако је овај сам био врло строг иначе у питању морала, Често се то радило и што би прва жена била неродкиња. По некад би чак она сама на то упутила, па и другу жену нашла.

Да поменем опет господина Ђорђевића. Он истиче и трећи тип наше жене, „културну жену“. Њу ставља напоре до још 1910. год. са модерном културном женом запада. И то је тачно. Наша интелектуалка се по својим способностима такмичи са женама целог света. Она је уметница, књижевница и научник, осцијална радница, проповедник нових и напредних идеја. Она је позната својим радом и делима, умом својим, као у Европи, тако и у земљи Новог Света. И та интелектуалка наша огледа се и друкчије у јавном животу, поред хуманог, привредног, националног и културно-просветног рада. Поред тога што је по-

ставила себи за циљ подизање културног нивоа просте наше жене, како у селу тако и у вароши, она ради на поправци социјалног положаја жене и заштиту њених права. Она осећа у себи све више жељу за продирањем у све кутеве људског делења и тражи себи свуда место према раду и способности, и одговарајућа права томе. У Србији изиђе године 1846. прво устројство девојачке школе, године 1863. отвара се прва Велика Девојачка Школа, у којој се спрема за учитељице а већ 1889. једна учитељица у Србији Христина Бошковић држи врло добро предавање на забави Светосавској о еманципацији жене. Кад се отварао Горњи и Доњи Дом Катарина Миловук, управитељица Више Женске Школе (била је то преко 30 година, а после ње још ниједна) поднела је меморандум којом се тражи право гласа за жене. И године 1902. такав захтев није прошао само са 2 гласа. То право жена у Србији по други пут тражио године 1912.; а трећи пут по Уједињењу.

Но, сва та свест и борба за своју личност, личност жене као човека, не смета да ствари почну натрашке ићи. Године 1904. Министар Просвете забрани женској деци школовање по Гимназијама, и како су само неке девојчице из унутрашњости могле доћи у четвороразредну Вишу Женску Школу и Учитељску у Београд, — то је школовање женских уназађено. Но нису само то неправде наших људи према жени. Има их још пуно. На њих ћемо се осврнути нешто доцније а сад да видимо како је стајало са феминизмом у другим нашим крајевима.

Релативно рано јавља се и у Приморју, у Трсту, на пр. где се већ године 1896. оснива феминистички лист „Словенка“. Иначе, осим тога рада Приморје није плодно феминистичким радом и успехом. У Хрватској се као свестан и озбиљан покрет сматра оснивање друштва „Југославенки“ 1914 год. које по Ослобођењу уноси у свој програм и захтев за равноправношћу с мушкарцем. Године 1912. био је тамо покрет жена за остварењем удружења које би имало за циљ „промицање савремених женских права и течевина у Хрватској“. Но Женски Покрет као идеја и њено ширење добио је прави и заједнички замах у свим крајевима наше државе тек по Уједињењу, оснивањем истоименог друштва. Тако видимо да феминизам код нас није дошао само као копија западњачког покрета, није пресађена биљка којој не прија наше поднебље. Раду наше жене и њеној способности није одговарао њен положај, како пред грађанским и политичким законом. Тако и у друштву у опште, почев од

породице и општине, па кроз разна надлешта до државне установе. Поред неједнаких награда за исти рад, поред неимања права гласа, ни пасивног ни активног, довољно је бацити летиичан поглед по модерном нашем закону, па видети чудновату нелогичност и несавременог. Ту је жена запостављена у питању наслеђа, у питању школовања и унапређења, у личној слободи као признању људског достојанства. Ми имамо неколико закона у нашој држави, србијански, аустријски, маџарски, црногорски, босански, шеријатски и какав све не, али се у једноме сви слажу: жена се нигде не сматра и не признаје равноправном мушкарцу. По грађанском закону она је личност другога реда, кад се права тиче; при казнама пак, равна мушкарцу. У политичком — шпијунка бива кажњена као и шпијун, сматра се зрелом, свесном и одговорном за казну, у правима пак стављена је на исти степен са дететом, будалом, и оним који је лишен грађанске части. У сексуалном питању и моралу иста неправда она стоји далеко више од мушкарца, али је зато и свака њена погрешка у том питању далеко строжије кажњена. Управо, закон грађански једино њу и кажњава, чак и тиме, што је најпре строгошћу и неправдом гони да убија плод у себи или донет — на то је и „грађански морал“ тера — а после бива кажњена за злочин. — Па злочин се према њој чини најпре! — Али зато је проституцијаштићена, законом је призната и повлашћена. . . Наравно, и ту жена страда, нов злочин приватних и званичних над женом.

На крају још споменућу једну нашу жену, која има посебан, положај у нашен народу. То је муслиманка. Говорило се до скоро, кад се хтела овдашња муслиманка подићи лично и положајем, да не треба гледати на положај муслиманки у Турској, јер да он тамо мора бити гори него овде, у Европи. Данас је то сасвим друкчије. Данас је наша муслиманка још у положају од пре више векова, док њена сестра у Турској ужива сва грађанска права, и пење се на највише положаје. Док се овде још виче на школовање њихово и на нешто провидније векове, дотле муслиманка на феминистичном истоку иде откривена као ми, држи јавне зборове и учествује пуно у свима гранама јавног живота, па у државној учрави, војсци и политици. — Нема, дакле, више никакве препреке ни с те стране откривању и слободнијем учествовању у јавном животу ни наших муслиманки, док их по верским прописима ни пре није било. У свечевом корану се каже: „Боље је за жену (боље! — не мора) да се завија, осим лица,

врата и руку“. — Баш лица и врата, док наши муслимани траже и шаку покривену. То учење препоручује пророк жени тако као и мушкарцу. Наша муслиманка међутим нема ни основну наставу обавезно, а од више школе једино је што за учитељице свршавају. Ово неколико девојчица што је продужило Гимназију муку мучи од своје околине... А муслиманка има смисла за науку: оне су се огледале и у народној и у уметничкој поезији. Интелигентне су, само се увек на њима познаје неприродан начин живота. Једина корист од тог харемског живота јест богатство и лепота народног везива, које оне обилно негују. Ту су најлепши наши ручни радови, и бели вез и шарен, и керање и ткање. — Жена интелигентна, жена вредна, способна уопште, али је убија ропство. По речима самих искрених муслимана а и по чињеницама највише њих међу просјакињама — управо само њих овде, а и међу проституисанима. Узрок баш та неслобода. Доказано. Она онако покривена и неспремна за живот није никуд пристала без куће и мужа. А кућа и муж јој не остану увек..

О положају муслиманке пред законом можемо рећи што и о сестри јој других вера: понижен, недостојан и неправедан. Само има појединачних разлика у неким случајевима. У једном је муслиманки горе, у другом нама, тако на пример, у питању развода брака она горе стоји, јер је муж може отерати по ћефу, просто, без доказа о кривици, док би она ове морала поднети имаму ако би хтела развод и т. д.

Како сам о муслиманки већ говорила и писала — стаћу данас на овоме. А позвани да реше то питање — сами муслимани — треба више тим питањем да се позабаве.

Да закључим: душа и херојство наше жене познати су целоме свету као и од херојства наше војске. Културна улога и наше жене велика је и жена би имала велику своју написану историју, само кад би се историја правилније схватила. Али и то је почело. — И кад је утврђено, да снага једног народа почива на породици, а ова на жени, онда леп успех и учествовање у националном и културном подизању свих народа па и нашег, не можемо замислити без учешћа жене, и ако немамо нарочито много поименце истакнутих. Жена после времена матриархата није имала прилике ни могућности да се истиче, услед превлађивања силе, оружја, и рата, али је једна жена сила била јака и онда кад јој је син заповедао. То је снага мајке и жене љубави. Нема културног народа у коме се мајка не цени, нема заиста великог човека који не осећа најдубље поштовање и одану љубав

према жени која га је у свом телу носила и хранила, и која га је после млека душом и љубављу својом задајала. Наука је утврдила да се интелигенција од мајке наслеђује. Велики синови су то признали речима својим великим мајкама. Делима — мало се њих уздигло на висину француског писца Михелете-а, који је рекао: и на који начин да се одужимо нашим мајкама за све што су нам дале? Једино тиме што ћемо им признати сва права која и ми имамо.

Жена је увек играла улогу незнаног јунака. Она је давала и стварала, патила и умирала за своју породицу, за свој народ и за будућност свих нових поколења, али је њено име сахрањивано као и она сама, скромно не истичући јој заслуге, и скоро на сваком гробу мајке и друге жене раднице, могло би с правом стајати речи колико лепе и отмене толико и тужне:

„*Овде почива још један незнан јунак*“ ...

Радунка Анђелковић-Чубриловић

Б Е Л Е Ш К Е

Прва жена скулптор код нас. — У једном феминистичком листу у Паризу изишла је врло похвална белешка о нашој скулпторки г-ђици Вуки Велимировић поводом једног њеног рада — бисте М. Батистина.

„Ова лепа биста Матеаса Батистини, славног италијанског баритонисте, коју је израдила млада српска уметница г-ђица Вука Велимировић, биће ускоро изложена у Риму.

Г-ђица Вука Велимировић је прва српска жена која се одала уметности тако тешкој као што је скулптура. Пошто је свршила студије у Београду, она је даље студирала у l'École des Beaux — Arts у Паризу где су јој њени учитељи прорекли најсјајнију будућност.

Она је радила заједно са великим скулптором Антоаном Бурдел, који високо цени њен рад.

Г-ђица Велимировић је нарочито радила монументалне фигуре од којих више њих украшавају фасаде великих зграда у њеној земљи“.

Д. С.

Ајел Народног Женског Савеза. — Један од главних задатака данашње Народне Скупштине је доношење и изједначење закона за нашу Краљевину. У свима законима има тачака које интересују жене, али грађански законик има их највише.

Зато Народни Женски Савез, по иницијативи Женског Покрета у Београду, а према чл. 2 својих правила апелује на сва своја друштва да га потпомогну у раду на изједначењу женских и мушких наследника у грађанском закону.

Да ли је потребно говорити о неправди која се врши према женској деци, која су до сада била без права наслеђа, само зато што су женска? Зар све жене, све мајке, све сестре нису небројено пута осетиле на себи тешке и непријатне последице те велике неправде?

Н. Ж. Савез стоји на гледишту да женско дете — женски сродник и мушко дете — мушки сродник морају бити изједначени у праву наслеђа. Стога Вам шаље брошуру нашег уваженог професора Универзитета Г-на Др. Драг. Аранђеловића, ради бољег упознавања саме ствари и моли Вас да се заузмете да ова правична тежња свију жена добије што већи број присталица.

Н. Ж. Савез упутиће Нар. Скупштини молбу: *Да се сви женски сродници и у варошима и на селима изједначе у праву наслеђа са мушким сродницима.*

Н. Ж. Савез позива све жене, све мајке којима на срцу лежи срећа своје кћери исто као и срећа сина, да приложе свој потпис у што већем броју за ову праведну ствар.

Најзад, Н. Ж. Савез моли сва своја друштва и све свесне жене да се приме прикупљања потписа у своме месту и да оригиналне потписе у што већем броју на листовима хартије упуте Савезу у року од 14 дана. Сви потписи треба да буду чисти и читко написани, јер ће бити приложени молби коју ће Н. Ж. Савез упутити Народној Скупштини. Н. Ж. Савез дубоко верује, да ће данашња генерација наших жена својим разумевањем и својом помоћи учинити прве кораке за бољу и срећнију будућност наше женске деце.

Очекујући што успешније прикупљање потписа остајемо са сестринским поздравом.

Секретар,
Вера Јовановић

П. председница,
Мила Др. Симића

Нов закон о заштити машере у Француској. — Француска комора је израдила допуну закона за заштиту матера у Француској. Овај стари закон ступио је на снагу још 1893 год. а најновијом допуном знатно је проширен. Према тој новој допуни закона свака слабо ситуирана францускиња у случају трудноће има право на потпуно бесплатну помоћ при порођају, која јој се према израженој жељи указује у сопственој кући или у болници.

Све трошкове око ових порођаја сноси општина, срез или држава.

Значајно је, да се о женама које желе да се породе тајно по овоме закону мора водити строго рачуна.

Сваки началник дужан је у својој области одредити заводе који ће францускињама стојати на расположењу за тајне порођаје.

Сва испитивања о месту становања и проверавање имућног стања породиље строго је забрањено. Свакој породиљи има се указати најсвесрднија помоћ и пажња и отпушта се из завода без наплате такса и трошкова, ако изјави да није у могућности да их плати.

Ове заводе издржавају области или држава. М. С.

Немачка женска књижара. — У Шарлотембургу је отворена прва немачка женска књижара. Ово предузеће којим управљају жене узело је себи у задатак да на првом месту послужи интересима жена.

Поред научне и опште интересантне и лепе литературе које се у овој књижари воде нарочита се пажња поклања делима жена и списима чије главне теме улазе у сверу женина рада, приказујући је као домаћицу, земљорадника и чиновника.

Састављени су многобројни каталози који садрже преглед дела из свају области женина рада. Пре неки дан је издат списак књига за хумане раднице. Све спискове књига које је издала ова женска књижара могу се добити бесплатно преко Marie Lesser Holzendorffstr. 2. Scharlotenburg. М. С.

Један успех америчких жена. — Према једној вести Morningpost-a (Вашингтон) г-ђица Лисила Анхерсон постављена је за трећег секретара при америчком посланству у Берну. Ово је први случај у историји америчке дипломатије да једна жена добије званично постављење и овакав положај при једној дипломатској мисији у страниој земљи. М. С.

Е В А Д Н А

„Али ви желите да чујете и о мојим близанцима. Они су и даље одличног здравља, бурног расположења, али понашања просто страшног. Никад не знамо шта нам идућег момента спремају и Анђелика је много гора од Дијавола

Ако би их требало довести у Фрајлингеј ми бисмо могли то учинити са страхом и трепетом; али бисмо били принуђени да их поведемо јер некако они су докучили да сте Ви и њих позвали, и толико наваљују да иду, да чак прете да ће у нашем одсуству потпалити цео Намилтон само ако их не поведемо: једна страшна ствар и ми смо сигурни да би они били у стању да тако изведу кад се једном на то реше. И заиста, не удем Вам рећи каква су то деца! Замислите шта је њихов најновији проналазак да изнуде од оца такав уступак. Ви знате колико је он нервозан; и дакле кад им он не учини све што они траже, они га формално упропашћују. Поспу по мало барута на најнеочекиванијим местима, са фосфорним жижицама које се запале и распрштавају чим се мало на њих стане, и можете замислити како су страшне последице! Док су били мањи увек сам му пребацивала што им толико попушта, и сад они владају њим, у место он њима, гако да мора сњиме најсвечаније да склапа уговоре покојима не сме да се повреди ништа од онога, што они називају својим правима и он их толико лудо воле да се пре може рећи да га њихови несташници задовољавају но љуте, и то што кад они нешто обећају, увек одрже реч. Др. Галбрет их с подруглењем зове „Небески близанци“.

„Али да ли сам Вам ја причала о др. Галбрету? Он је нов господар Фанунтејнтаурса“ и необично пријатан млад човек, има само 29 год. али се већ истакао као лекар. Учио је медицину кад није било изгледа да ће постати тако богатим наследником али он је и сад и ако имућан наставио своју праксу, једно из љубави за науком, друго из чисто филантропских побуда. Његова је појава необично примамљива, има снажно, најобичније лице улепшано добрим сивим очима, белим, здравим зубима, и један израз, који чини, да му од првог тренутка поклоните све поверење. Разуме се да са мојом децом има нарочито стрпљење. Они га и сувише често злоупотребљавају. И ако су увек за то кажњени ништа их не спречава да своје несташлуке опет понове. Али ја ћу Вам досадити са овим неисцрпним предметом. Опростите ми ако сам то учинила, јер Ви знате колико сам у бризи због ових мојих младих Турака. Кад су они сад као деца способни за такве страхоте шта ли ће бити доцније! Признајем да ме они који пут својим испадима и на-

смеју али никад нису устању да учине да заборавим опасност која увек лебди над нашом кућом, благодарећи њима. Дођите и утешите ме, и реците ми, како сте Ви Вашу децу учинили тако дивним и примерним створењима.

Вас увек воли Ваша

Аделина Намилшон Велс

Г-ђа Фрајлингеј је послала један опширан опис Евадниног првог бола и својој сестри г-ђи Ортон Бег, која је тада путовала по Норвешкој, завршила га је отприлике истим примедбама о Еваднином карактеру које је била напоменула и Неди Аделини. Можда је било сасвим природно, да последњи разговор, који је г-ђа Ортон Бег имала са Евадном у Фрајлингеју није у први мах оставио никакав утисак на њу. У ствари то је било први пут да се Евадна изда о своме само-образовању, али како се то десило при крају једног дана, пуно пријатних догађаја и разонођења г-ђа Ортон Бег је била сувише уморна да одмах о томе размишља. Али се тог разговора живо сетила сад, кад је читала писмо своје сестре. „Ако је то све што знаш о твојој кћери, моја драга Елизабета“ говорила је она у себи сигурна сам да ћете ви тамо у Фрајлингеју доживети више но једно изненађење. Али у свом одговору, само је напоменула да ју је врло обрадовало све што је чула о Евадни. Она је била сувише паметна жена и није хтела да узалуд троши речи на своју сестру Елизабету која је због тога, што их је целог свог века расипала на све стране, изгубила смисао њихове праве вредности, и није била у стању да схвати, оцени сву силину коју оне дају, кад се брижљиво чувају и одабирају као што то обично ради ћутљиви свет, коме је припадала г-ђа Ортон Бег.

Г-ђа Фрајлингеј није могла да прими позив Леди Аделине те године.

IX. ГЛАВА

Ово беше доба, кад је Евадна својим уским очима испитивачки посматрала њој непознат свет и њено се срце загревало пред сваком новином. По теорији људи су свирепи и неправични али једној младој особи, примамљивој, доброг друштвеног положаја и која је тек изашла у друштва, опхођење с њима је врло пријатно. Кад се после прве зиме проведене у Лондону вратила у Фрејлингеј, Евадна је мање мислила и више певала, док се на њеним књигама слагала прашина.

(Наставиће се)

МЕД

првокласни, са сопственог пчеланика шаље на доплату у кантама од 3, 5, 15 и 20 кг. по цени од 25 дин. од 1 кг. Кантице и поштарина на терет поручиоца.

**ЗАБЛАЋЕ
ЧАЧАК**

**М. Глигоријевић,
учитељ**

ПРЕРАЂУЈТЕ

СТАРИ НАКИТ

У НАЈМОДЕРНИЈЕ ПАРИСКЕ ФАЗОНЕ
У НОВО ОТВОРЕНОЈ РАДЊИ

Станислава Огњановића

КРАЉА МИЛАНА 81

ВЕЛИКИ ИЗБОР ЦРТЕЖА ЗА НАКИТ
СТОЈИ СВАКОЈ МУШТЕРИЈИ НА
РАСПОЛОЖЕЊЕ

НАШИ ПОВЕРЕНИЦИ:

- Алексинац -- Зорка Михајловић
Бијељина -- Даринка Милутиновић, секретар К. С. С.
Велико Градиште -- Мил. Живковић, предс. Ж. Подр.
Врњци -- Ана Стижанин
Гиљане -- Љубица Дичић
Гор. Милановац -- Зора Ракићева, учитељица
Загреб -- Адела Милчиновић
Завидовић—Босна -- Десанка Плавшић
Зајечар -- Женска Подружина
Крушевац -- Коло Срп. Сестара
Лазаревац -- Мила Мијушковић
Лесковац -- Женска Подружина
Лесковац -- Евгенија Динић
Лозница -- Дана Б. Ристића, председница Ж. Подруж.
Љубљана -- **Cirila Štebi**
Никшић -- Станица Шаровић, учитељица
Неготин -- Ана Пепић
Обреновац -- Љубица С. Мићић пред. К. С. С.
Пазарић -- Анка Капикул, учитељица
Пожаревац- -Лепосава М. Павловић, пред. Ж. Друштва
Пожаревац -- Мил. Радосављевић, благ. К. С. С.
Прилеп -- Даница Јовановић
Свилајнац -- Зора Поповић
Сарајево -- Војислава Јанковић
Сушак -- Милица Видовић, председ. Добротв. Задруге
Сремска Митровица — Мила Стојнић п.председница
Кола Српских Сестара
Ужице -- Цвета М. Поповић
Чачак -- Љубица Ј. Матић, благајник Жен. Подружине
Шабац -- Јованка Ђосић
Суботица -- Даница Радулашки

